

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XXXVIII, 2

SECTIO J

2025

Akademia Białska im. Jana Pawła II

JOANNA WASZCZUK

ORCID: 0000-0001-8823-7691
j.waszczuk@dyd.akademiabialska.pl

ANNA MAJEWSKA

ORCID: 0009-0005-3359-9499
a.majewska@dyd.akademiabiaska.pl

HELENA KONOWALUK-NIKITIN

ORCID: 0000-0002-5128-3982
h.konowaluk-nikitin@dyd.akademiabialska.pl

STANISŁAWA NAZARUK

ORCID: 0000-0001-5620-3980
s.nazaruk@dyd.akademiabialska.pl

KAROLINA SIENKIEWICZ

ORCID: 0009-0004-7424-8989
k.sienkiewicz@dyd.akademabialska.pl

BARBARA STRUK

ORCID: 0000-0003-2747-0240
b.struk@dyd.akademiabialska.pl

*Zapotrzebowanie na specjalistów do pracy z dzieckiem
z zaburzeniami w rozwoju na etapie edukacji przedszkolnej
i wczesnoszkolnej*

The Demand for Specialists in Working with Children with Developmental Disorders
in Kindergarten and Early School Education

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Waszczuk, J., Majewska, A., Konowaluk-Nikitin, H., Nazaruk, S., Sienkiewicz, K., Struk, B. (2025). Zapotrzebowanie na specjalistów do pracy z dzieckiem z zaburzeniami w rozwoju na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 38(2), 45–58. DOI: 10.17951/j.2025.38.2.45-58.

ABSTRAKT

Mając na uwadze znaczenie prawidłowego rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym, należy zwrócić uwagę na zadania specjalistów w tym zakresie. Kluczową rolę pełnią psychologowie, pedagodzy, logopedzi, terapeuci zatrudnieni w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Biorąc pod uwagę oczekiwania dziecka i jego rodziców, dostrzeżono potrzebę przeprowadzenia badań pedagogicznych o charakterze diagnostycznym w celu ustalenia zapotrzebowania na specjalistów do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością i zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Wymieniony cel został osiągnięty dzięki badaniom przeprowadzonym w powiatowych poradniach psychologiczno-pedagogicznych zlokalizowanych w powiecie białskim. W badaniach wykorzystano metodę analizy dokumentów. Przedmiotem badań była treść orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego i opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka wydanych na rok szkolny 2021/2022 przez publiczne powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Jak pokazały wyniki badań największe zapotrzebowanie występuje na psychologów, pedagogów specjalnych, terapeutów pedagogicznych, logopedów oraz specjalistów od integracji sensorycznej.

Słowa kluczowe: dziecko z zaburzeniami w rozwoju; poradnia psychologiczno-pedagogiczna; pedagog; logopeda; psycholog; terapeuta

WPROWADZENIE

Osoby zajmujące się problematyką włączania, rodzice, nauczyciele uważają, że sukces inkluzji dzieci z niepełnosprawnościami jest uzależniony od odpowiedniego wsparcia specjalistów: pedagogów specjalnych, terapeutów, logopedów. Podobne informacje odnajdujemy w raporcie Najwyższej Izby Kontroli dotyczącym wspierania kształcenia specjalnego uczniów z niepełnosprawnościami w ogólnodostępnych szkołach i placówkach, w których badani nauczyciele stwierdzili, że kluczowym warunkiem, by inkluzyjne nauczanie miało miejsce, jest zatrudnienie specjalistów, w tym pedagogów specjalnych (Bartuś, 2023).

W polskich placówkach oświatowych obserwuje się coraz większą liczbę dzieci przejawiających zaburzenia w rozwoju, wynikające z różnorodnych przyczyn, zarówno uwarunkowanych czynnikami zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi. Przykładem może być wystawiana coraz częściej diagnoza neuroróżnorodności czy diagnoza zaburzeń ze spektrum autyzmu. Dane Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) wskazują, że osób z rozpoznaniem autyzmu, w tym zespołu Aspergera do 17. r.ż. w 2019 roku było prawie 57 tys., natomiast w 2021 roku blisko 74 tys. Lavinowo wzrasta również liczba orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego, wydawanych przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Według Systemu Infor-

macji Oświatowej w roku szkolnym 2017/2018 z uwagi na autyzm, w tym zespół Aspergera, wydano 16 098 orzeczeń o potrzebie kształcenia, a w roku szkolnym 2021/2022 aż 36 189 (Bartuś, 2023).

Opisywana sytuacja wymaga dostosowania systemu edukacyjnego do potrzeb nowoczesnego społeczeństwa określanego w coraz większym stopniu przez pryzmat możliwości kształcenia oferowanego szerokim grupom odbiorców. Śliwerski o rzeczywistości edukacyjnej pisał następująco: „integracja dzieci z różnego rodzaju problemami własnej egzystencji, dysfunkcjami, słabościami własnego organizmu czy psychiki w szkołach stała się nie tyle trendem we współczesnym świecie, ile znaczącą zmianą kulturową, mentalną” (Śliwerski, 2020, s. 227).

Potrzeba włączania dzieci z problemami rozwojowymi wpisuje się w zagadnienie edukacji inkluzyjnej, czyli włączającej (franc. *inclusif* – włączając). Termin ten pozwala opisać proces nauczania dzieci z niepełnosprawnościami w placówkach kształcenia ogólnego. Edukacja włączająca opiera się na ideologii wykluczającej jakąkolwiek dyskryminację dzieci, zapewniającą równe traktowanie wszystkich ludzi i stwarzającą specjalne warunki dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Wnikliwej analizy pojęcia inkluzji dokonała prof. Marzenna Zaorska. Pojęcie inkluzji (od łac. *includere*: *in* – w, do; *cludere* – zamknąć) oznacza włączenie czegoś lub kogoś w większą całość (Zaorska, 2018). Naukowcy z Centrum Studiów nad Edukacją Włączającą w Bristolu (Wielka Brytania) – Vaughan, Booth i Ainscow – zaproponowali obraz wizualny, w którym wskazali trzy najważniejsze aspekty tak złożonego pojęcia, jak „włączenie” (But, Eynskou, 2007). Zdaniem Brytyjskich naukowców w dziedzinie edukacji włączającej te aspekty w formie graficznej można przedstawić jako boki trójkąta równobocznego, reprezentujące „osie”, które wyznaczyły wektory myślenia zmierzającego do zreformowania szkół w obszarach włączania.

Prawo osób z niepełnosprawnościami do edukacji jest jednym z podstawowych praw człowieka. Jego podstawy odnajdujemy w najważniejszych międzynarodowych aktach prawnych – deklaracjach i konwencjach. Najważniejsze z nich to Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, Światowa Deklaracja Edukacji dla Wszystkich, Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych.

Polityka prowadzona przez Unię Europejską wobec osób z niepełnosprawnościami zawiera strategię działań na lata 2021–2030. Formułuje sześć obszarów postępowań o wspólnych założeniach dla Unii Europejskiej oraz państw członkowskich, które zostały przyjęte w marcu 2021 roku. Obejmują one: dostępność, równe uczestnictwo, rolę UE jako lidera dającego przykład, zobowiązanie UE do realizacji tej strategii, promowanie praw osób z niepełnosprawnościami na całym świecie (*Unia równości: Strategia na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami na lata 2021–2030*).

Także Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 70 gwarantuje każdemu prawo do nauki i zapewnia możliwość nauki we wszystkich typach szkół, rów-

niez dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, niedostosowanej lub zagrożonej niedostosowaniem społecznym, zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami rozwojowymi, edukacyjnymi i predyspozycjami oraz opiekę nad tymi uczniami przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

Wprowadzanie postulowanych zmian spowodowało otwarcie placówek edukacyjnych dla uczniów z niepełnosprawnościami i doprowadziło do podjęcia określonych działań mających na celu efektywną edukację wspomnianej grupy dzieci i młodzieży. Wśród głównych działań włączających można wskazać na wprowadzenie do klas nauczyciela wspomagającego czy umożliwienie realizacji zindywidualizowanej ścieżki kształcenia. Jednak działania w omawianym zakresie nadal nie były wystarczające, a nauczyciele szkół ogólnodostępnych nie zawsze posiadali dostateczną wiedzę i umiejętności, aby skutecznie radzić sobie z problemami związanymi z kształceniem, wychowaniem oraz stymulacją rozwoju dzieci i uczniów ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi (Sikorski, Majewicz, 2024). Również informacje płynące z badań dotyczących kondycji psychofizycznej dzieci i młodzieży po przebytej epidemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2 i związanym z nią reżimem sanitarnym (zwłaszcza w aspekcie izolacji społecznej) doprowadziły do znaczącego osłabienia kondycji psychicznej uczniów. W celu przeciwdziałania temu zjawisku konieczne było zwiększenie liczby zatrudnionych w przedszkolach i szkołach nauczycieli specjalistów. Nowością stało się stanowisko pedagoga specjalnego, który stanowi wsparcie dla pozostałych nauczycieli prowadzących zajęcia z dziećmi i uczniami, w sposób uwzględniający zróżnicowanie ich potrzeb (*Specjaliści w szkołach i przedszkolach od 1 września 2022 r. – co się zmienia?*).

Od września 2022 roku zgodnie ze znowelizowanym prawem oświatowym w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych zaczęły obowiązywać standardy zatrudnienia specjalistów – psychologów, pedagogów, logopedów, terapeutów pedagogicznych. Zgodnie ze zmienionymi regulacjami szkoły miały także obowiązek zatrudnić pedagoga specjalnego. Aż 70% skontrolowanych szkół wywiązało się z tego obowiązku, obniżając wymiar zatrudnienia dotychczas zatrudnionym pedagogom i powierzając im zadania związane z nową funkcją. Na koniec marca 2023 roku – pomimo przeznaczenia dodatkowych środków na zatrudnienie specjalistów (prawie 515 mln zł w 2022 roku) – ponad połowa szkół (54%) nie spełniała ustalonych standardów (*Niewydolna pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży*).

Jak pokazuje analiza wypowiedzi przedstawicieli poradni psychologiczno-pedagogicznych uczestniczących w badaniach ewaluacji i pracy, zasoby ludzkie są niewystarczające i nie pozwalają na podejmowanie nowych czy dodatkowych działań, zwłaszcza jeżeli wymagają one przygotowania i wdrożenia się w nie.

Ograniczone zasoby kadrowe nie pozostają bez wpływu także na możliwości samodoskonalenia pracowników poradni (Pietrzyk, Baryła-Zapała, Dąbrowska-Nowak, Kotkiewicz, Syrda, Zając, Gierowska, Okupska, 2023).

Uczestniczący w badaniu przedstawiciele poradni psychologiczno-pedagogicznych zostali zapytani również o zmiany, jakie w ich opinii należałoby wprowadzić w zaproponowanych standardach funkcjonowania poradni. Wśród sugerowanych zmian znalazły się: zwiększenie zakresu informatyzacji poradni, doposażenie poradni, poprawa warunków lokalowych poradni, zwiększenie zaplecza lokalowego, zwiększenie dostępności superwizji i szkoleń dla specjalistów, zwiększenie zatrudnienia i budżetu poradni, zmiana sposobu finansowania poradni z subwencji oświatowej na dotację celową, ujednoczenie przepisów prawnych, które umożliwiłyby szerszą współpracę różnych podmiotów w zakresie wsparcia psychologiczno-pedagogicznego, ujednoczenie wytycznych dotyczących stosowanych narzędzi diagnostycznych, ujednoczenie wydawanych dokumentów, doprecyzowanie zakresu kompetencji w obszarze współpracy. Za kluczowe obszary, których powinny dotyczyć zmiany, należy uznać zwiększenie zasobów kadrowych oraz kwalifikacji kadry, a także doposażenie poradni, w tym działania na rzecz informatyzacji. Wskazywane potrzeby zmian wymagają zwiększenia budżetów poradni, bez tego jakiegokolwiek inwestycje (czy to w kadry, czy w infrastrukturę) w zasadzie nie będą możliwe (Pietrzyk i in., 2023).

Dostosowanie metod pracy, warunków oraz zapewnienie przeszkolonej kadry do pracy w przedszkolu czy szkole tak, aby zaspokoić potrzeby rozwojowe młodych ludzi, powinno objąć dzieci i młodzież z zaburzeniami psychicznymi. Jak pokazały badania Kluczyńskiej i Sokołowskiej, w populacji ogólnej dzieci i młodzieży opisywany wskaźnik jest zbliżony do światowego i wynosi 13–16% (Kluczyńska, Sokołowska, 2023). Szacuje się, że ok. 20% dzieci i młodzieży ma objawy różnych zaburzeń psychicznych, z czego 10% (ok. 400 000 osób) wymaga opieki specjalisty (Słopeń, 2022).

Wzrasta również liczba dzieci z zaburzeniami w rozwoju objętych pomocą poradni psychologiczno-pedagogicznych. Jak pokazuje najnowszy raport NIK, pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży jest niewystarczająca. W latach 2020–2023 dzieci i młodzież nie otrzymały dopasowanej do potrzeb, kompleksowej pomocy psychologicznej i psychoterapeutycznej. Dostępność specjalistów była ograniczona m.in. ze względu na braki kadrowe i niedofinansowanie. Problemy z zatrudnieniem psychologów dotyczyły aż ośmiu z dziesięciu kontrolowanych szkół (*Niewydolna pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży*).

W celu podniesienia jakości wsparcia udzielanego dzieciom i młodzieży w procesie wychowania, opieki oraz kształcenia, a także mając na uwadze potrzebę harmonijnego rozwoju dziecka, Minister Edukacji i Nauki wydał rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pe-

dagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach edukacyjnych, w którym szczegółowo zostały określone zadania m.in. pedagogów, pedagogów specjalnych, logopedów pracujących z dziećmi w przedszkolach i szkołach (Dz.U. z 2022 r. poz. 1594).

Zgodnie z wymienionym rozporządzeniem do zadań specjalistów, w tym pedagoga specjalnego, należy rekomendowanie dyrektorowi placówki oświatowej działań w zakresie zapewnienia uczniom ze szczególnymi potrzebami pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola i szkoły oraz określanie niezbędnych do nauki warunków, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych. Polskie przedszkola i szkoły okazały się jednak nieprzygotowane na wdrożenie w pełnym zakresie zapisów nowo wprowadzonego rozporządzenia, gdyż brakowało specjalistów do pracy z dziećmi z zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Dlatego Ministerstwo Edukacji i Nauki wprowadziło od 2022 roku dwuletni okres przejściowy na wdrożenie całości zapisów omawianego dokumentu. Oznacza to, że opisywane wymagania były łagodniejsze w latach 2022/2023 oraz 2023/2024, natomiast od roku szkolnego 2024/2025 musiały zostać wdrożone w pełnym zakresie.

Stanowisko pedagoga specjalnego funkcjonuje obok dotychczasowych, tj. pedagoga, psychologa, logopedy, terapeuty pedagogicznego oraz doradcy zawodowego. Pomysłodawca rozporządzenia wskazuje, że w przedszkolach i szkołach specjalnych nauczyciele mają kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej, jednak w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych takie kwalifikacje są wymagane jedynie od tzw. nauczycieli wspomagających, pracujących z uczniami z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego. Dlatego zdecydowano się utworzyć nowe stanowisko pedagoga specjalnego. Obowiązkiem pedagoga specjalnego będzie udzielanie wsparcia dla nauczycieli innych niż tzw. wspomagający, realizacja zajęć specjalistycznych bezpośrednio z uczniami oraz udzielanie porad i konsultacji rodzicom uczniów.

Formalnie szkoła czy przedszkole musi zatrudnić wszystkich specjalistów, a nie jedynie określoną liczbę. Obowiązek zatrudnienia nauczycieli specjalistów w łącznej liczbie etatów, określonej w Karcie Nauczyciela, będzie wprowadzany stopniowo. To oznacza, że przez cały rok szkolny należy odnosić się do liczby uczniów z początku tego roku. Niezbędne informacje w tym zakresie zestawiono w tabeli 1.

W przypadku szkół i przedszkoli (lub ich zespołów) liczących więcej niż 50 uczniów przewidziano, że liczba pedagogów specjalnych i psychologów nie będzie mogła być niższa niż 25% liczby etatów wszystkich specjalistów. Poza tym liczba dzieci lub uczniów przypadających na jeden etat nauczycieli: pedagogów, pedagogów specjalnych, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych w przedszkolach, szkołach i zespołach prowadzonych przez dany organ prowadzący, nie może być wyższa niż średnia arytmetyczna liczby dzieci lub uczniów

Tabela 1. Limit specjalistów

Liczba dzieci (uczniów)	Liczba etatów w roku szkolnym 2022/2023	Liczba etatów w roku szkolnym 2022/2023	Liczba etatów od roku szkolnego 2024/2025
1–10	0,25 etatu	0,25 etatu	0,25 etatu
11–20			0,4 etatu
21–30			0,6 etatu
31–40	0,5 etatu	0,5 etatu	0,8 etatu
41–50			1 etat
51–100	1 etat	1 etat	1,5 etatu
od 101	1,5 etatu + 0,2 etatu na każdym kolejnych 100 uczniów	1,5 etatu + 0,2 etatu na każdym kolejnych 100 uczniów	2 etaty + 0,2 etatu na każdym kolejnych 100 uczniów/dzieci

Źródło: *Specjaliści w szkołach i przedszkolach od 1 września 2022 r. – co się zmienia?*.

przypadających na jeden etat poszczególnych specjalistów według stanu na dzień 30 września 2021 roku i 30 września 2020 roku (*Specjaliści w szkołach i przedszkolach od 1 września 2022 r. – co się zmienia?*).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

W części metodologicznej zostaną zaprezentowane wyniki badań własnych. Przedmiotem prowadzonych badań były treści orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego i opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka wydane na rok szkolny 2021/2022 przez publiczne powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne działające na terenie powiatu bialskiego. Takie orzeczenia, które mają moc prawną, mogą wydawać jedynie państwowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne. W przypadku powiatu bialskiego będzie to Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, która obejmuje mieszkańców powiatu bialskiego i ma swoje filie rozlokowane w miastach powiatu: Terespolu, Międzyrzeczu Podlaskim, Wisznicach. Na potrzeby artykułu zostały poddane analizie opinii i orzeczenia pochodzące z placówek filialnych. Łącznie poddano analizie 89 opinii i orzeczeń udostępnionych przez powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Opisane w artykule badania przeprowadzono w ramach projektu pn. „Badanie zapotrzebowania na specjalistów do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością i zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”, realizowanego w latach 2023–2025. Projekt zakładał pozyskanie dokumentacji, tj. orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego i opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, od powiatowych poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz poddanie ich analizie jakościowej i ilościowej. Zatem w odniesieniu do daty

rozpoczęcia realizacji projektu, tj. początku 2023 roku, dyrekcja badanych poradni mogła udostępnić najnowsze dane pochodzące z roku szkolnego 2021/2022. Analiza zgromadzonego materiału trwała do października 2024 roku.

Celem badań było:

- wskazanie rodzaju zaburzeń rozwojowych dzieci z niepełnosprawnością i zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym;
- opisanie, jakie zalecenia wydają zespoły orzekające do pracy z dzieckiem;
- określenie, jacy specjaliści są potrzebni, aby zdiagnozowane zaburzenia korygować w aspekcie edukacji inkluzyjnej.

Przedmiot i cel badań były istotnym czynnikiem wyboru metody badań pedagogicznych zwanej analizą dokumentów (Łobocki, 2000). Wymieniona metoda odnosi się do „[...] wszystkiego, co może być lub jest cennym źródłem informacji o faktach, zjawiskach, wydarzeniach, procesach” (Łobocki, 2000, s. 212). Przedmiotem analizy były treści orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego i opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka udostępnione przez publiczne powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczne z terenu powiatu bialskiego w ramach prowadzonych badań.

W dopełnieniu badań jakościowych, przy wykonaniu zestawień rodzaju zaburzeń występujących u dzieci z niepełnosprawnością z zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym posłużono się metodami ilościowymi, następnie dane liczbowe przedstawiono w formie wskaźników procentowych.

WYNIKI BADAŃ

Analizując treści w wymienionych już wcześniej dokumentach, zwrócono uwagę na zalecenia zespołów orzekających, w skład których wchodził najczęściej psycholog, pedagog, terapeuta i lekarz.

Najczęściej zespoły orzekające zalecały wobec dzieci realizację następujących celów.

1. Cele rozwojowe i terapeutyczne w zakresie edukacji:
 - przyswojenie treści nauczania dostosowanych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka;
 - stymulowanie rozwoju procesów poznawczych oraz społeczno-emocjonalnych;
 - kształtowanie percepcji wzrokowej i słuchowej w formie zabaw i ćwiczeń dostosowanych do możliwości chłopca;
 - poszerzenie zasobów wiedzy ogólnej o otoczeniu społeczno-przyrodniczym, dbając o różnorodność i ciekawy dobór zadań i ćwiczeń realizowanych z dzieckiem;
 - generalizowanie i utrzymywanie efektów uczenia się;
 - stwarzanie warunków umożliwiających dziecku odnoszenie sukcesów edukacyjnych;

- rozwijanie zaradności i samodzielności w sytuacjach życia codziennego;
 - rozwijanie koncentracji uwagi, umiejętności słuchania, rozumienia komunikatów;
 - podnoszenie wiary we własne siły, własną sprawczość i kompetencję;
 - zwiększanie motywacji do pracy, wytrwałości w działaniu, finalizowaniu zadań;
 - wyzwalanie potencjału i zainteresowań dziecka;
 - rozwijanie umiejętności społecznych, warunkujących poprawną komunikację z otoczeniem;
 - kształtowanie umiejętności współdziałania, wchodzenia w interakcje społeczne i współżycia z otoczeniem.
2. Cele rozwojowe i terapeutyczne w ramach rewalidacji wraz ze wskazaniem rodzajów zajęć:
- zajęcia wspomagające rozwój funkcji poznawczych, takich jak spostrzegawczości uwagi, pamięci, myślenia, doskonalenia sprawności motorycznej i manipulacyjnej;
 - zajęcia rozwijające kompetencje emocjonalno-społeczne mające na celu kształtowanie rozwoju społeczno-emocjonalnego dziecka, rozwijanie umiejętności komunikacyjnych, otwartego komunikowania się oraz informowania o swoich trudnościach i przeżycia, przeżywanych emocjach;
 - budowanie pozytywnej samooceny i poczucia własnej wartości;
 - poznawanie swoich mocnych stron poprzez otrzymywanie informacji zwrotnych;
 - rozwijanie umiejętności rozpoznawania i regulowania emocji, eliminowania zachowań trudnych, szczególnie uciążliwych;
 - rozwijanie autonomii oraz wdrażanie do funkcjonowania w środowisku.
3. Cele rozwojowe i terapeutyczne w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej wraz ze wskazaniem rodzaju zajęć:
- zajęcia logopedyczne w celu usprawniania rozwoju mowy i komunikacji;
 - zajęcia korekcyjno-kompensacyjne w celu usprawniania deficytów rozwojowych, m.in. grafomotoryki, koordynacji wzrokowo ruchowej, rozwijanie koncentracji uwagi, usprawniania, aktywizowania i motywowania do pracy zadaniowej;
 - zajęcia metodą integracji sensorycznej w celu wielozmysłowej stymulacji sprzyjającej rozwojowi dziecka;
 - inne zajęcia o charakterze terapeutycznym, tj. muzykoterapia, arteterapia, realizowane w celu odreagowania nagromadzonych emocji oraz zmniejszenia poziomu napięcia.

Efektom realizacji zalecanych celów powinna być poprawa ogólnego funkcjonowania dziecka, zapewnienie optymalnego do jego niepełnosprawności poziomu rozwoju. Specjalistyczne oddziaływania pomogą w zmniejszeniu stopnia trudności,

wynikających w szczególności z niepełnosprawności dziecka, napotykanym przy realizacji wymogów programowych, jak również w jego codziennym funkcjonowaniu.

Wymienione cele oraz formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej i stosowane metody mogą być realizowane oraz modyfikowane podczas całego etapu edukacyjnego z uwzględnieniem stanu psychofizycznego dziecka i jego aktualnych potrzeb oraz z uwzględnieniem możliwości placówki, w której dziecko pobiera edukację.

Na podstawie powyższych zaleceń placówka oświatowa, do której uczęszcza dziecko, opracowuje plan wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka (WWR) lub indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET). Opinie i orzeczenia zawierają sposób realizacji określonych celów i zaleceń oraz wskazują, jacy specjaliści są potrzebni do pracy z dzieckiem, aby te cele osiągnąć.

Poradnie, wydając opinie i orzeczenia, wskazują, jaki rodzaj zajęć z wybranym specjalistą powinien być realizowany, aby wspomóc dziecko w rozwoju, np. poprzez zajęcia logopedyczne, lub też wskazują rodzaj wsparcia, cel do osiągnięcia, np. rozwój kompetencji społecznych. Opisane kompetencje przenikają się i mogą być realizowane przez różnych specjalistów.

Jak pokazała analiza danych zebranych z powiatowych poradni psychologiczno-pedagogicznych z terenu powiatu białskiego, największe zapotrzebowanie do pracy z dziećmi występuje na psychologów, pedagogów specjalnych, terapeutów pedagogicznych, logopedów, specjalistów z zakresu integracji sensorycznej (SI). Dane te przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Specjaliści wskazani do pracy z dzieckiem

Lp.	Wykaz specjalistów	Wartość %
1	Psycholog	100,00
2	Pedagog specjalny	98,00
3	Logopeda	98,00
4	Specjalista z zakresu SI	96,00
5	Terapeuta pedagogiczny	94,00

Źródło: opracowanie własne.

Zakres wsparcia dzieci przez specjalistów na podstawie analizy opinii i orzeczeń wydanych przez powiatowe poradnie psychologiczno-pedagogiczną na rok szkolny 2021/2022 wskazuje na szczególną rolę psychologa. Wśród przeanalizowanych dokumentów 100% zaleceń odnosiło się do potrzeby udzielenia wsparcia psychologicznego dziecku. Działania psychologa w przedszkolu czy szkole obejmują postępowanie diagnostyczne, terapeutyczne, psychoedukacyjne i tym samym mają na celu osiągnięcie prawidłowego poziomu rozwoju psychicznego dziecka.

Wśród specjalistów potrzebnych do pracy z dzieckiem duże zapotrzebowanie występuje również na działania podejmowane przez pedagoga specjalnego. Aż 98% przeanalizowanych dokumentów zawierało wskazanie do pracy dziecka z pedagogiem specjalnym. Uzyskany wynik nie zaskakuje i jest zbieżny z realizacją zapisów rozporządzenia w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wskazujących konieczność zatrudniania pedagogów specjalnych w przedszkolach i szkołach (Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 22 lipca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach, Dz.U. z 2022 r. poz. 1594). Pedagog specjalny ma za zadanie usuwać bariery i ograniczenia utrudniające funkcjonowanie dziecka, wzmacniać jego uczestnictwo w życiu przedszkola, szkoły, jak również włączyć się w rozwiązywanie problemów dydaktycznych i wychowawczych dziecka.

Analiza opinii i orzeczeń pokazała, że duże zapotrzebowanie do pracy z dziećmi występuje również na logopedów – aż 98% opinii i orzeczeń zawierało wskazanie do pracy dziecka z tym specjalistą. Logopeda pracujący w przedszkolu czy klasach I–III ma na celu zredukowanie problemów w komunikowaniu się, tj. brak mowy, wady wymowy, jąkanie, które nie pozwalają na prawidłowe porozumiewanie się i niejednokrotnie wpływają też na komfort psychiczny dziecka (Gacka, 2019).

W zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka niezbędny jest specjalista z zakresu integracji sensorycznej – takie wskazanie występowało w 94% analizowanych dokumentów. Jest to ważne zadanie, ponieważ integracja sensoryczna skupia się na stymulowaniu różnych zmysłów dziecka, takich jak dotyk, wzrok, słuch czy równowaga i orientacja w schemacie ciała, tak aby dziecko lepiej przetwarzało i reagowało na bodźce z otoczenia, zmniejszając tym samym zaburzenie występujące w tej sferze.

Celem badań było również wskazanie rodzaju zaburzeń występujących u dzieci z niepełnosprawnością i zaburzeniami w rozwoju w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Zebrane dane umieszczono w tabeli 3.

Tabela 3. Dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Lp.	Dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi	Wartość %
1	Opóźnienia ogólnorozwojowe, w tym zaburzenia neurorozwojowe, zaburzenia mowy, opóźniony rozwój psychomotoryczny	56,00
2	Autyzm/zespół Aspergera	31,00
3	Upośledzenia umysłowe	9,00
4	Inne	4,00
Ogółem		100,00

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań wskazują, że najczęstszym rodzajem zaburzeń występującym u dzieci objętych diagnozą powiatowych poradni psychologiczno-pedagogicznych są opóźnienia ogólnorozwojowe, w tym zaburzenia neurorozwojowe, zaburzenia mowy, opóźniony rozwój psychomotoryczny (56%). Następnie wśród analizowanych przypadków wystąpił autyzm/zespół Aspergera (31%), upośledzenie umysłowe (4%).

Pozyskane dane są kompatybilne ze wskazaniem zapotrzebowania na specjalistów do pracy z dziećmi z niepełnosprawnościami i zaburzeniami w rozwoju wymienionymi wcześniej. Odzwierciedlają również liczbę i rodzaj zaburzeń diagnozowany najczęściej u dzieci, w tym przypadku przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne z powiatu bialskiego.

Należy zwrócić jednak uwagę, że świadczenia resortowe udzielane przez podmioty i placówki publiczne oraz niepubliczne na poziomie lokalnym w okresie wczesnego i średniego dzieciństwa cechuje duża różnorodność w zakresie dostępności, procedury udzielania wsparcia, rodzaju i standardu usług, statusu dziecka jako pacjenta. Wymaga to ujednoczenia, uspołnienienia, skoordynowania i zintegrowania świadczeń międzysektorowych tak, by wsparcie dotyczyło dziecka, jego rodziny i środowiska. Ważne jest więc poznanie i skatalogowanie zasobów instytucjonalnych, formalnych i nieformalnych form wsparcia dziecka i rodziny w społeczności lokalnej. Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka i wsparcie rodziny należy więc rozpatrywać na trzech poziomach: modelu instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego wsparcia międzysektorowego; form wsparcia w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej; holistycznego spersonalizowanego wsparcia dziecka, rodziny i środowiska (Walkiewicz-Krutak, 2023).

PODSUMOWANIE

Jedną z najbardziej niepokojących tendencji XXI wieku jest stale rosnąca liczba dzieci z niepełnosprawnościami, z zaburzeniami w rozwoju. Problem ten został zauważony przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, czego wynikiem było wydanie rozporządzenia zobowiązującego przedszkola, szkoły i placówki do zatrudniania nauczycieli specjalistów w jednostkach publicznych i niepublicznych: w przedszkolach innych niż specjalne, w tym w oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych, w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, w zespołach powyższych jednostek, w szkołach artystycznych realizujących treści z zakresu kształcenia ogólnego. W powyższą tematykę wpisują się również badania realizowane przez autorki niniejszego artykułu. Odnosząc się do uzyskanych wyników analizy treści orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego i opinii o potrzebie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka, wskazano, że poradnie psychologiczno-pedagogiczne funkcjonujące w powiecie bialskim diagnozują najczęściej opóźnienia ogólnorozwojowe, w tym zaburzenia neurorozwojowe, za-

burzenia mowy, opóźniony rozwój psychomotoryczny, autyzm/zespół Aspergera czy upośledzenia umysłowe. Na tej podstawie wydają zalecenia do pracy i wskazują, jacy specjaliści powinni je realizować. Zatem do urzeczywistnienia zapisów opinii i orzeczeń potrzebni są właśnie wymienieni specjaliści, wynika to *stricto* z zapisów dokumentacji poradni.

Przedstawione wyniki zachęcają do kontynuacji badań w kolejnych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Pozwoliłoby to na wyodrębnienie kolejnych grup specjalistów potrzebnych do pracy z dziećmi.

BIBLIOGRAFIA

- Bartuś, E. (2023). Pedagog specjalny jako współorganizator edukacji włączającej w narracjach nauczycieli. *Colloquium pedagogica – nauki o polityce i administracji*, 4(52), 211–229. DOI: 10.34813/48coll2023.
- But, T., Eynskou, M. (2007). *Pokazateli inklyuzii: prakticheskoye posobiye i dr.*; pod red. M Vogana; per. Igor' Anikheyev. ROOI „Perspektiva”.
- Gacka, E. (2019). Podejście interakcyjne rodzic–dziecko w terapii opóźnień rozwoju mowy. *Logopedia*, 48(1), 271–285.
- Kluczyńska, S., Sokołowska, E. (2023). Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży w Polsce – wyzwania i rekomendacje. *Psychologia Wychowawcza*, 69(27), 67–77. DOI: 10.5604/01.3001.0054.0911.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Łobocki, M. (2000). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Niewydolna pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży*. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/niewydolna-pomoc-psychologiczna-i-psychoterapeutyczna-dla-dzieci-i-mlodziezy.html> [dostęp: 20.09.2024].
- Pietrzyk, M., Baryła-Zapała, E., Dąbrowska-Nowak, E., Kotkiewicz, M., Syrda, J., Zając, J., Gierowska, A., Okupska, K. (2023). *Ewaluacja wsparcia poradni psychologiczno-pedagogicznych. Badanie wartości wskaźnika rezultatu długoterminowego PO WER*. Ministerstwo Edukacji i Nauki. Badanie ewaluacyjne współfinansowane przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Kutno: Ministerstwo Edukacji i Nauki.
- Rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach edukacyjnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1594).
- Sikorski, J., Majewicz, P. (2024). Pedagog specjalny w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach – nowe stanowisko specjalisty w polskim systemie edukacji w opinii nauczycieli. *Journal of Modern Science*, 1(55), 582–596. DOI: 10.13166/jms/183984.
- Słopeń, A. (2022). Kondycja psychiczna dzieci i młodzieży – wyzwania, prognozy i rekomendacje. W: M.A. Michalski (red.), *Rodzina – wyzwania na XXI wiek. Rządowa rada ludnościowa* (s. 146–163). Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych – zespół pod kierunkiem Wojciecha Szuchty.
- Specjaliści w szkołach i przedszkolach od 1 września 2022 r. – co się zmienia?*. https://www.eckrbialystok.com.pl/index.php/aktualnosci_sg/892-specjalisci-w-szkolach-i-przedszkolach-od-1-wrzesnia-2022-r-co-sie-zmienia [dostęp: 17.04.2024].
- Śliwerski, B. (2020). *Pedagogika holistyczna. Studium z perspektywy metanauk społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo APS.

- Unia równości: Strategia na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami na lata 2021–2030.* <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=pl> [dostęp: 17.04.2024].
- Walkiewicz-Kruta, M. (2023). *Wczesne wspomaganie rozwoju dzieci i wsparcie rodzin*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Zaorska, M. (2018). Edukacja włączająca w perspektywie mentalności urzędniczo-administracyjnej oraz potrzeb praktyki pedagogicznej. W: I. Fajfer-Kruczek (red.), *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych* (s. 13–24, t. 26). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

ABSTRACT

Bearing in mind the importance of the full development of preschool and early school pupils, close attention should be paid to the tasks of specialists in this area. Psychologists, educators, speech therapists, and therapists employed in psychological and pedagogical counseling centers play a key role. The need was noticed to conduct diagnostic pedagogical research to determine the demand for specialists who work with children at preschool and early school age with disabilities or developmental disorders. The goal was achieved through document analysis conducted in district psychological and pedagogical clinics located in the Biała Podlaska district. The subject of the research was the content of both the certificates stating the need for a special education program and the official opinions on the need for early support of child development issued during the 2021/2022 school year. The research aimed to identify the most common types of disorders among children with disabilities and developmental abnormalities, and to determine what specialists are needed to alleviate these disorders within inclusive education. As research results have shown, the greatest demand is for psychologists, special educators, educational therapists, speech therapists, and sensory integration specialists.

Keywords: child with developmental disorders; psychological and pedagogical counseling center; educator; speech therapist; psychologist; therapist